

LEVÉL FARKAS NÁNDORNAK 1848 - RÓL

Kedves Barátom!

Igen nagy érdeklődéssel olvastam „Egy vita margójára“ című írássodat a „7 Nap“ március 8-i számában.

Véleményeddel sokban teljesen egyezem, de vannak olyan álláspontjaid is, amelyek kapcsán igen sok kérdés és ellenvetés merül fel bennem. Minden igyekezetem latbavetésével sem tudom elhalgattatni magamban kérdéseimet és ellenvéleményeimet, még azok után a veled folytatott nemcsak elvtársi, de intím baráti beszélgetések után sem, amelyekben egymást megérteni törekedve, sőt azonos álláspontokra jutva alapvető kérdésekben is, igazán őszintén és minden előítéletet félretéve kerestük a történelmi tényeken alapuló igazságot és forradalmi harcunknak megfelelő igazodást.

Hogy miért írok erről nyílt levelet? Hiszen ha Szokobányáról visszatérsz, újból csaknem naponta találkozunk és addig folytathatjuk szóbeli vitáinkat, amíg véleményeink teljesen össze nem találkoznak!

Hát azért, mert nem a mi kettőnk ügyéről, hanem közügyről van szó. Írásod megjelent a „7 Nap“-ban, közzé kell tehát tenni a választ is. Te is tudod, hogy nagyon elevenen kommentálták cikkedet, főleg kultúrunkásaink. Akivel csak beszéltem, mindenkinek volt ellenvéleménye. De látod, senki eddig meg nem írta. Nem azt mutatja-e ez a hallgatás is, hogy kultúrunkásaink magatartásában még mindig csak ritka vendég az egyenes, szabad vélemény-nyilvánítás? Pedig te sajtóvitára hívtad fel cikked olvasóit. Azt is megírtad, hogy csak saját, egyéni hozzászólásodat adod és nem valami hivatalos álláspontot tolmácsolsz. Mégsem írt róla senki. Igazán ideje megtörni ezt a terméketlen csendet. A továbbfejlődés is azt parancsolja, hogy semmikép se hagyjuk belefulladni a felvetett kérdések tisztázását a lojalitásból helyeslés, képzeletből/félelemből származó hallgatás, előítéletekből eredő félreállítás és kényelmes lustaság-okozta nemhozzászólás tehetetlenül terpeszkedő lápjába. A dolgok tisztázásához pedig nemcsak kettőnknek, hanem minden saját véleménnyel bíró és újat mondani tudó embernek hozzá kell szólnia és főleg szükség van arra, hogy minél több véleményt kitegyünk a nyilvános bírálat tűzpróbájának. — Nem polemizálni akarok veled, nem is az kell ide, hanem elvszerű vita, az érvek összemérése. Amikor magamat elhatároztam erre, megvallom, azok a szempontok is ösztökéltek, amelyeket a februári „HÍD“ hasábjain cikkemben kifejtettem, igen elkötelezven így magamat a nyilvánosság előtt.

Kicsit hosszú ez a bevezetés, de elejét kellett vennem minden — akár jobbról, akár balról leselkedő — félreértésnek, főleg a „HÍD“ azon olvasóinál, akik esetleg oktalán következtetésekre jutnának; látva e véleményharcunkat, mivel még nem látták be, hogy demokratizmusunkban az ilyen viták is helyenvalók. Sietek végre a tárgyra térni. Főleg a következő kérdéseken gondolkoztam igen sokat:

1. Ünnepeljük-e, vagy ne ünnepeljük március 15-ét?
2. Hogyan értékeljük 1848 és 1849 eseményeit?
3. Mely irányadó szempontokra ügyeljünk a magyarok, szerbek, horvátok stb. történelmének taglalása során?

Írod: „... március 15-ét nem kell és nem is szabad (nem a hatóság miatt) ünnepeelnünk.“

Jómagam is ellene vagyok március 15-e olyan megünneplésének, ahogyan azt éppen 1848 szabadságharcos és forradalmi szellemének elfojtása céljából Horthy-Magyarországban évről-évre csinálták. De vajjon csak a „régí formákban“, csak horthysta módon lehet ünnepelni az egy évszázaddal ezelőtti nagy események napját? Biztos az, hogy március 15-ének ünneplése itt, a szocialista Jugoszláviában feltétlenül a „magyarokodó, sovínisztaizú, kispolgári nemzetieskedés előrángatása volna“, tekintet nélkül arra, hogy az ünneplő kultúregyesületben mit mond a szónok 1848-ról, milyen verseket szavalnak, milyen dalokat és egyéb műsort adnak? Melldöngetés lenne-e a visszaemlékezés a magyar forradalomra és szabadságharcra, „ami bizalmatlanságot keltene a velünk együttlakó népekben és elszakadást rejtene magában“ akkor is, ha a beszéd, az újságcikkek, a tanulmányok, az ünneplés minden mozzanata a történelmi tényeket, a való igazságot mondja 1848-ról? Akkor is, ha azt az igazi alapvető tanulságot vonja le, hogy dolgozó magyarok, szerbek, horvátok és többi délszlávok, románok, szlovákok és más nemzeti-ségűek csak egyenrangú barátai összefogásuk útján valósíthatják meg teljes szabadságukat és mindig a nép fizette meg az árát annak, ha a reakció sötét erőinek sikerült összeveszítene a különajkúakat egymás között?

Nem tudom megérteni és éppen ezért, magyarázd meg nekem, barátom, miért hordozná magában szükségyszerűen a vajdasági magyarok és szerbek egymásiránti bizalmatlankodásának és egymástól való eltávolodásának elemeit március 15-ének az eseményeket marxista szempontok alapján értékelő és a mi mai forradalmi harcunk számára legfontosabb tanulságokat kiemelő méltánylása?

Igenis, lehetségesnek tartom az olyan értelmű és hatású megemlékezést is, amely azonkívül, hogy elsősorban is Petőfi és a pesti nép forradalmára, Kossuth és a kis- és középnemesség haladó ténykedésére és hibáira (sőt, olyan végzetessé vált reakciós lépéseire is, mint a pesti forradalom elfojtása, vagy pedig a forradalmi megmozdulások leverése a vajdasági szerbeknél) a főnemesi arisztokrácia és a bécsi udvar büneire, a cári-orosz hadsereg szabadságot vérbefojtó szerepére, a délszláv népek haladó megmozdulásaira és Jelacsics, meg Rajacsics reakciós szerepére stb., — nemcsak hogy letépi 1848-ról a „mindent bearanyozó történetírás“ hazugságait, de azonfelül olyan tanulságokat is levon az eseményekből, amelyek megerősítik dolgozóinkat a Rákosi szovjetcsatlós politikája és a moszkvai vezetők agressziója elleni harcukban, újabb lendületet ad nekik, hogy tovább építsék ezt a szocialista hazát, amelyben szabadon és egyenrangúságban élnek a szerbekkel, horvátokkal és a többi néppel. Két évvel ezelőtt, 1951 márciusában éppen ilyen ünneplést szervezett meg a vajdasági Magyar Kultúrtaács. Igaz, elhangzottak bírálatok is arról az ünneplésről, de csak felületesek. A bírálók egy esetben se vették komoly elemzés alá az akkor kidolgozott beszédvázlatot, az összeállított keretműsort, hogy a belőlük merített érvekkel is alátámasszák megjegyzéseiket. Ez a beszédvázlat viszont még ma is sokhelyütt fellelhető és ma is olyannak találok, hogy imitt-amott talán

téves beállításai ellenére is, szinte idecsatolhatnám bizonyítékul arra, hogyan lehet a mi mai adottságaink között is forradalmi, embereinket előbbre vivő, népek testvériségét erősítő politikai jelleget adni a megemlékezésnek 1848-ról, illetőleg március 15-e megünneplésének.

Nem tudom elhinni, hogy Vajdaság-szerzte mindenütt annyira gyengék lennének a haladó erők kultúregyesületeinkben és olyan erősek a reakció maradványai, hogy ahol csak felvetődik március elején az „ünneplünk vagy ne ünneplünk“ kérdése, ott mindenütt olyan ünnepre gondolnak, amilyen a Horthy-időkbén járt. Inkább hiszem, hogy ahol történt készülődés az idén is, az esetek többségében nem a „régiformákban“, hanem új módon, a történelmi tényeknek és a mának megfelelő szellemben akartak ünnepelni; a Petőfi-vezette megmozdulásnak, az ő forradalmi verseinek szándékozták adni a főhelyet. Jól tudom, hogy egyesületeinkben vannak még, akik a budapesti rádió két-háború-közötti március 15-i műsorából, vagy a megszállás alatti fekevesztett sovinszta tobzódásokból és irredentizmustól csöpögő ömlengésekből szeretnék összeállítani ünneplési programokat. Félre ezekkel kiközösíteni, elszigetelni őket! De hiba lenne mindenkit közéjük sorolni, aki csak felteszi a kérdést: nem kellene-e ünneplést szervezni március 15-ére?

Amint látod, nem értek veled egyet abban, hogy egy tollvonással töröljük március 15-e megünneplését; én nem a minden ünneplést és megemlékezést elutasító álláspontot tartom a legmegfelelőbbnek. De a mindenévi pirosbetűs, harsonás ünneplés híve sem vagyok. Melyik hát az a középút, amelyen szerintem haladnunk kellene?

Vannak kétnapos munkaszünettel járó, díszakadémiás, dízműsoros, fölvonulós, ünnepi vezércikkés, virágos, zászlós, mindenévi nagy állami ünnepeink — egész Jugoszlávia minden népének ünnepe. Ilyen a május elseje, ilyen a köztársaság napja. Szerbia Népköztársaságának is van pirosbetűs nagy ünnepe: július 7-e, a fölkelés napja. Teljesen egyezem veled, hogy a jugoszláviai magyar dolgozóknak is ezek a legnagyobb ünnepei, és sem a magyarok, sem a szerbek, se bármely más nép multjában nincsenek olyan események, amelyekben a mi munkásaink és parasztjaink több ünnepelni valót találhatnának, mint a fenti napokon ünnepeltekben. Azt a beállítást azonban már nem fogadom el, hogy a március 15-ének megünneplése szükségszerűen és minden esetben a fentebb felsorolt legnagyobb ünnepeket tagadó, azok jelentőségét kisebbitő jelleggel bír. Sőt, meggyőződésem, hogy a helyénvaló, mai valóságunknak megfelelő visszaemlékezés mindarra, amiért 1848—49 legforradalmibb emberei — magyarok és nem magyarok — vérüket ontották, inkább növeli a mi ünnevelt szocialista forradalmunk jelentőségét, csak hozzátehet győzelmeink ragyogásához.

De nemcsak úgy lehet ünnepelni, ahogyan a köztársaság napján szoktunk. Ünneplés volt már az is, ha a „Magyar Szó“ március 15-i száma a második oldalán kis bevezető után idézeteket közölt Petőfi naplójából. Igen széles tehát a lehetőségek skálája, amelyen mozoghatunk, megemlékezve a nevezetes dátumok nagy eseményeiről. Kezdődik a kisebbterjedelmű újságközleményet, folytatódhat alkalmi beszédekkel, alkalmi gyűlésekkel, előadásokkal, ünnepi műsorral kísért díszbeszédekben stb., stb.

A fentiek után ezt mondom: leghelyesebb, ha vidéki kultúregyesületeinkben és egyebütt aszerint ünneplik vagy nem ünneplik március

15-ét, amilyen arányú egy-egy adott közületben az iránta való érdeklődés és amilyen mértékben haladó kultúrmunkásaink meg tudják szervezni a helyes irányzatú ünneplést. Díszbeszéd, műsoros ünnep lesz-e az, vagy csak egy alkalmi megemlékezés — ez már tisztán formai kérdés — ezt bizzuk minden egyesület tagjainak, illetve haladó erőinek döntésére. A fontos inkább az, hogy bármit is rendeznek, legyen az tartalmában haladó, a népek testvériségét építő és ne kapjon benne helyet az, ami reakciós. — Ahol minden évben felújul az érdeklődés március 15-e iránt, ott ünnepeljük meg minden évben. Minél többször hallják embereink a való igazságot és 1848—49-nek a mai harcunknak megfelelő tanulságát, annál hamarabb lemoszuk róla a gyalázatot, amit rákent az azóta eltelt évszázad. — Azt hiszem, minden lapszerkesztőség is meg tudja ítélni, milyen érdeklődést mutatnak olvasói és ennek megfelelően foglalkozik, vagy nem foglalkozik a kérdéssel.

A tagok, a kultúrmunkások kezdeményezése alapján szervezett haladó irányvonulú és jellegű megemlékezések és ünneplések ellen tehát sose kell harcolnunk. Támadnunk, elleneznünk nem az ünneplést kell általában, hanem csak a reakciós ünneplést, vagy az ünneplésbe betolakodott reakciós elemeket.

Másrészt, jöhetnek esztendő, alkalmak, amikor esedékesé válik, vagy helyénvalónak bizonyul, ha a kultúrtaács Vajdaság-szerte megszervezi március 15-ének ünneplését. Azonban itt se munkaszünetes ünnepre gondolok, de igenis, talán majd a száztizedik évfordulón 1958-ban, olyan megünneplésre, amelyet 1951-ben megtartottunk. Ennek szervezésében igen tevékeny részt vettem és amikor utólag az egész akciót kiértékeljük, azt állapítottuk meg, hogy az ünneplés nagyon is pozitívnek bizonyult, hozzájárult a tömegek erősebb tömörítéséhez Népfrontunkban, tovább tudatosodott embereinkben a felismerés, hogy nemzetileg is szabad magyarok csak a független, szocialista Jugoszláviában maradhatnak. Nagy helyeslésre talált ez az ünneplés a tömegeknél — nemcsak a magyaroknál — főleg abban az évben, amelyben Magyarországon Rákosiék megkezdték március 15-ének háttérbeszorítását és legarcátlanabb meghamisítását — nyilvánvalóan az orosz megszállók iránti hízelgésükből.

Zúzzuk szét a szegedi-gondolatos, nagymagyar-szellemű ünneplés irányzatait! De nem könnyebben érzük-e el célunkat akkor, ha helyébe a forradalmi, a haladó ünneplést tesszük, amelynek segítségével leleplezzük, elítéljük és kiszorítjuk amazt?

Én is vallom veled együtt: szó se arról, hogy „negyvennyolc megünneplésétől függ a magyar nép szabadsága, vagy rabsága“ itt, a szocialista Jugoszláviában. De nem hiszem „hogy éppen semmi jelentősége ne lenne ennek a kérdésnek. A negyvennyolcnak olyan forradalmi és szabadságharcos tradíciói is élnek embereink tudatában, — és itt nem az egyoldalú Kossuth-imádatra, hanem elsősorban is a Petőfi-vezette megmozdulás hagyományaira gondolok — amelyeket feledésbe süllyesztünk, ahelyett, hogy felhasználnánk önbizalmat sugárzó, bátorító és mozgósító erejét szocializmusért folytatott harcunkban, szerintem annyit jelentene, mint eldobni egy még nagyon is használható fegyvert. Persze, nem sok van ebből a tradícióból abban, aki soha sem lelkesült Petőfi versein. De mi könyvolvasásra, a költészet szeretetére akarjuk megtanítani minden emberünket. Vajon kiközösíthetjük-e könyvtárainkból, vagy iskoláink tantervéből Petőfit, hogy elimináljuk tradíciót

nevelő hatását? És ha majd bevezetjük iskoláinkban a történelemtanítást és a magyar irodalomtanítás új programját, melynek összeállításáról és megvitatásáról cikked végén te is említést teszel, és amelynek alapján megírandó tankönyvekben megfelelő helyet kapnak 1848-49 eseményei, a hozzáfűződő irodalom stb., — akkor nem következik-e be negyvennyolc tradíciójának bizonyosfokú növekedése is? Ezért tennivalókat nem e tradíció ellenzésében, eltanácsolásában látom, nem abban, hogy a reakciós hamisításokból született káros tradíciókkal együtt a pozitív hagyományokat is kivessük, hanem abban, hogy bátran használjuk fel a szocializmus erősítésére mindazt, ami bennük pozitív, legyen kisebb, vagy nagyobb a meglévő tradíciók érték. Csak ekkora kérdést látok itt, se nagyobbat, se kisebbet — és eszemágában sincs magamra venni azok ingét, „akik jogtalanul politikai tőkét akartak maguknak kovácsolni“. (Kénytelen voltam kitérni erre a megjegyzésedre is, ha már nem nevezted meg azokat, akikre gondoltál, nehogy tévedésbe essen levelem azon olvasója, aki helyzetünket egészen közlőrlől nem ismeri.)

Üdvözlöm azt az álláspontodat, hogy 1848—49-cel ne csak márciusban foglalkozunk. Azt a nézetedet is osztom, hogy márciusban — de máskor is — úgyszintén foglalkoznunk kellene az 1919-es magyar kommuné is. Ha ebben az irányban vidéken nincs kezdeményezés, ezt én nem annyira holmi szándékos lebecsülésnek tulajdonítom, mint inkább annak, hogy az emberek nem is igen ismerik az eseményeket. Úgy találok, hogy ebben a kérdésben elsősorban is a kultúr tanácsnak kellene egy adatgyűjtő, eseményeket értékelő és népszerűsítő munkát végeznie. Szervezzük meg ezt és foglalkozunk azzal a gondolattal, hogy 1954 március 21-ére ünnepi megemlékezést rendezzünk a magyarországi kommuné 35. évfordulóján.

Amit Jugoszlávia népeinek forradalmáról és a Petőfi-brigádról írtál, annak minden szavát magamévá teszem. Egyik legnagyobb mulasztás portánkon, hogy még csak kéziratban sincs meg az a könyv, amely elmondja, hogyan vettek részt a jugoszláviai magyarok a Népfelszabadító Háborúban és a Petőfi-brigád harcait is ismerteti. A brigád tízéves évfordulóját véleményem szerint olyanarányú ünnepélllyel kell megünnönk, mint amilyennel a bolmáni csata emlékének adóztunk 1951 augusztusában.

II.

Azt a megállapítást is helyeslem, hogy 1848—49-cel kapcsolatban sokkal, de sokkal nagyobb hiányát érezzük az akkori események valóshú ismertetésének, marxista értékelésének, a helyes magyarázatoknak és a levonható történelmi tanulságok megfogalmazásának, mint az ünneplésszerű megemlékezésnek. Az ünneplőnk vagy ne ünneplőnk kérdésénél sokkal alapvetőbb az, miben határozzuk meg 1848—49 lényegét — az előbbi szinte eltörlül ez utóbbi mellett.

Te „magyar forradalom“-nak nevezted negyvennyolcat, amelyre úgy tekintesz, mint „a középnemesség osztályharcára a nagybirtokos osztály ellen“ és azt állítod, hogy „a magyar dolgozóknak ma nincs mit ünneplniök a burzsoá demokratikus forradalom győzelmén“. (Hát most melyik volt — a nemesség harca-e, vagy burzsoá-demokratikus forradalom?)

Nem volt-e nemzeti szabadságharc is a magyar forradalom? Nem vívták-e meg a magyar csapatok a csaták egész sorát, vagy az egész tavaszi hadjáratot az osztrák hadsereg ellen, illetőleg az őszit, a bécsi udvar szolgálatában betört Jelacsics csapatai ellen? De igen! És történt trónfosztás is. Meg hát nem idegen, cári-orosz, kozákcsapatok voltak azok, amelyek Bécs megmentésére sietve vérbefojtották a magyarok szabadságharcát? — Mindezzel nem állítom, hogy a magyar nemesség nemzeti mozgalmának nem volt meg ellenforradalmi oldala, főleg a sovinizista politikában, azokkal a törekvésekkel szemben, amelyek a szerbeknél és horvátoknál haladóak voltak. Ha nemzeti szabadságharcról beszélek, itt is elsősorban a Petőfi forradalmával egybetartozó nemzeti törekvésekre gondolok. — A feudo-kapitalista magyar uralkodóosztály csak nemzeti szabadságharcnak minősítette az 1848—49-es megmozdulást, de eltagadta, hogy társadalmi forradalom, osztályharc is volt ebben az eseményben. Nem hinném, hogy a marxista történelemértékelés módszereihez tartoznék, ha mi csak az osztályharcot látnánk meg negyvennyolcban, s elhallgatnánk a benne megnyilatkozott szabadságharcot, csak annak a kedvéért, hogy szószerint is, tartalom szerint is, mindenben épp az ellenkezőjét állítsuk annak, amit a burzsoá történetírás mondott, tekintet nélkül a történelmi tényekre. Beállításod kicsit olyan, mintha valaki azt mondaná — amit te biztosan nem fogadnál el — hogy a jugoszláviai népek harca a Népfelszabadító Háborúban csak szocialista forradalom volt, de nem volt egyben nemzeti szabadságharc is az idegenből jött megszállók ellen. — Szemmelláthatólag az a törekvés is vezetett ilyen csonka értékelésed megfogalmazásában, hogy „eltüntess“ negyvennyolcból „minden nemzeti romantikát“, még a veleszületett és vele egybeforrottat és az akkori eseményekben haladót is. Elhallgattad, kiradíroztad a „nemzeti szabadságharc“-ot, mert tudvalévő, hogy minden nemzeti szabadságharchoz igen sok nemzeti romantika is fűződik, később pedig ez szolgált kapaszkodófelületül a horthysta hamisítás számára. — A te módodra kell-e eljárniok a marxistáknak, vagy minden csonkítás nélkül megállapítani a dolgokat, úgy, ahogyan történtek és tudomásul venni, hogy a magyar forradalom nemzeti szabadságharc is volt, s ebben a szabadságharcban — Petőfi verseiben, meg sok egyébben — hatalmas lángra lobbant a nemzeti érzés, de ez a szabadságharcos nemzeti romantika a forradalmat erősítette, haladó jellegű volt? Vajjon azt követeli-e tőlünk harcunk a sovinizmus, irrendentizmus és bármiféle reakciós nacionalizmus ellen, hogy kitöröljük a történelemből még az akkori időkben haladó nemzeti romantikát is — ami pedig élesen elkülöníthető e romantika akkor is reakciós elemeitől — és elhallgassuk, hogy volt valamikor magyar szabadságharc? (De hová tegyük akkor Petőfin kívül Vörösmartyt, vagy pl. Bránkó Radicsevicsét?) Erről se vagyok meggyőződve. — Másrészt, ha nem is osztom nézetedet, abból még nem következik, hogy szerintem embereinket ma e forradalmi nemzeti romantika szellemében kellene nevelni, vagy konzerválnunk kellene ennek a romantikának embereinkben még meglévő maradványait. Ezzel szemben biztos, hogy csak meglassítjuk e maradványok elfogyatkozásának természetes folyamatát akkor, ha bármilyen erőszakot is elkövetünk ellene ilymódon akarván siettetni e folyamatot.

Arról se teszel említést cikkedben, hogy volt negyvennyolcnak egy Petőfije (lehet-e akár rövid cikket is írni a magyar forradalomról, amelyben nem fordul elő Petőfi neve?), Vasvárija, márciusi ifjúsága, volt egy forradalmi tetteket véghezvivő pesti plebejusi népe, — és ezt

még Vásza Bogdanov is elismeri a zágrábi „Republika“ idej 2—3-as számában Radoszláv Perovics tanulmányát bíráló cikkében — amely a sajtószabadság azonnali megvalósításával, Táncsics kiszabadításával, Landberg tábornok megölésével, a jobbágymilliók forradalmára apellálva, teljes jobbágyfelszabadítást követelve, stb., stb., mindjobban balra tolta Kossuthékat is és az egész megmozdulásnak igazán forradalmi balszárnya volt. És ha 1848—49 csak a nemesség osztályharca lett volna a főnemesség ellen, vajjon lehetett volna-e olyan ereje, hogy a párizsi, a berlini, a bécsi és többi negyvennyolcas forradalmak leverése után, amikor „Európa csendes, újra csendes“ volt, a magyarországi forradalmi harc még tovább lángolt vagy tíz hónapon át, győzelmes csatákat vívott, harctere volt olyan nemzetközi forradalmároknak, mint Bem tábornok, és olyan történelmi eseményé nőtte ki magát, amelyről Marx és Engels is megadták ismert értékelésüket? — Igazad van, nem kell idealizálnunk, túlbecsülnünk a százöt évvel ezelőtti magyarországi eseményeket. De én kétlem, hogy a túlbecsülés ellensúlyozására le kell nyesnünk, elhallgatnunk lényeges részüket. — Engem jórészt Petőfi — nem a megfésült, de a főradalmár és szabadságharcos Petőfi — versei formáltak forradalmárrá és szabadságszeretővé, ifjúkoromban egész éjszakáim multak el egyetlen izzó rajongásban az „Apostol“, az „Akasszátok fel a királyokat“, „A XIX. század költőjéhez“, az „Ítélet“, az „Egy gondolat bánt engemet“, stb., stb. strófái felett. Sok emberünk lelkében hasonló becsben áll Petőfi költészete ma is. A világ sok országában, ha tudnak az emberek a magyarokról, irodalmukról, akkor elsősorban is Petőfiről tudnak — Petőfiről, negyvennyolc szülöttjéről. És most tépjem ki szívből Petőfit, feledtessük el népünkkel egyik legnagyobb büszkeségét, csak azért, hogy negyvennyolcból „eltűnjön“ minden, amiben volna mit ünnepelniük a magyar dolgozóknak ma is?

Arról se hallottam még, hogy a marxista történelemírás megállapította volna, vagy a népüket következetesen a szabadságharcba, szocialista forradalomba, illetőleg szocializmusba vezető kommunisták kimondták volna: a dolgozóknak „nincs mit ünnepelniük a burzsoá-demokratikus forradalom győzelmén“. — Én a történelem fénypontjait tudom látni mindazokban az eseményekben, amelyeknek végeredményként egy vagy több ország társadalma újabb olyan lépést tett meg fejlődésében, amellyel az összemberiség is előbbrehaladt a magasabb társadalmi formák felé, közelebb került végső felszabadulásához — a szocializmushoz. Hol van az megírva, hogy a népek és az emberiség többévezredes fejlődési útjában az őtársadalomtól a kommunizmusig megbecsülésre és akár ünneplésre is méltó igazán nagy lépést csak a legnagyobb, szocialista forradalmukkal tesznek, csak azzal a legsorsdöntőbel, amikor a kapitalizmusból a szocializmusba lépnek? Ha ezt így gondolta volna, Marx se ásta volna ki oly buzgalommal Spartacust az „antik világ e legnagyobb legényét“ és rabszolga-felkelését a feledés sírjából. Egy jugoszláviai lap sem írt volna a mult év folyamán ünnepi cikket Leonardo da Vinci születésének ötszázadik évfordulója alkalmából, ha nem lenne mit ünnepelni a renaissanceban, a polgárosodás előfutárában is. Oda tudnál-e állni a francia dolgozók, akár a kominformellenes következetes szocialisták elé és azt mondani nekik, hogy nincs mit ünnepelni az 1789-es francia forradalomban, amelyik ledöntötte a feudális arisztokráciát? Ha a marxisták ma nem találnának ünneplésre is méltó megbecsülnivalót 1848-ban, akkor mit gondoljak arról, hogy Marx annak idején sietett a forradalmi Párizsba, a Rajna-vidékre,

a forradalomra készülő Berlinbe, Bécsbe, mindenhová, ahol csak komoly események kitörését remélte, hogy előmozdítsa a forradalmi kibontakozást, holott mindezen megmozdulások között csak a párizsi harcokban ütközött meg a proletáriátus a burzsoáziával, egyebütt mindenütt csak burzsoá-demokratikus forradalomról lehetett szó? — De még közvetlenebb példákat se felejtünk ki. Újságjainkban olvashattunk arról, hogy jövőre széles keretek között megünnepeljük az 1804-i első szerb felkelés 150. évfordulóját, amelynek évszáma köztársaságunk címerében is helyet kapott. Tőled vett analógiával azt mondhatnánk: mi ünnepelni valója van a szerbiai dolgozóknak ma a szerbiai burzsoá-demokratikus forradalom győzelmén? Mondod-e ezt te magad is? Nekem erős a meggyőződésem, hogy van abban mit ünnepelnünk nekünk magyaroknak is, lényegében semmivel se kevesebb, mint 1848-ban. — Említsem-e azt is, hogy, mondjuk, Macedóniában minden évben megünneplik az Ilin-deni felkelés napját, habár ezt a megmozdulást se nevezhetjük szocialista forradalomnak? — Gyilász elvtárs „Legenda Nyegosról“ című könyvében megtisztította Nyegost mindattól a hamisítástól, amit a szerb nacionalista idealizmus rákent, de azért tette ezt, hogy Nyegos nagysága még tisztábban kidomborodjék eredeti mivoltában; reálisan értékelve, de elragadtatással írt az igazi Nyegosról és 1951-ben meg is ünnepeltük a nagy költő halálának 100. évfordulóját. Emlékeztessen-e a szlovéniai Primozs Trubár-ünnepségre és folytassam-e még a példák hosszú sorát? Talán ennyi is elég ahhoz, hogy elgondolkozzunk rajtuk, én is, te is.

III.

Elítélted azokat, akik „a magyar és a többi szomszédos nép akkori (1848—49) viszonyát is napi-politikai érdekeiknek megfelelően magyarították és magyarították még ma is.“ Én is a történelem megmásításának és idealizálásának tartom ezt az eljárást. A dolgozók való érdekeinek és a szocializmus ügyének megfelelő napi politika sohase követelhet egyebet, mint azt, hogy a való és teljes igazságot mondjuk a multról, az igaz tényeket tárjuk fel a történelemből úgy, ahogy megtörténtek és azokból vonjuk le a megfelelő tanulságot.

De gondolkozz el nyílt önbírálattal azon, amit te magad tettél írásodban. Nem vétettél-e a fenti szempont ellen? Azon álláspontod alátámasztására, hogy ne ünnepeljük március 15-ét — amit magad se tartasz a Szocialista Szövetség, vagy a kultúr tanács elfogadott napi-politikai álláspontjának, hanem csak saját egyéni véleményednek — elhallgatsz, töröld Petőfit, az ő mozgalmát és sok más ünneplésre méltót az 1848—49-es eseményekből, az egésznek csak a köznemesség és főnemesség osztályharcának és holmi burzsoá demokratikus forradalomnak minősíted annak ellenére, hogy az egyik helyen írod: „...nem az 1848-as magyar forradalmat kívánom lekicsinyelni...“ A magyar nacionalizmus, sovinizmus és reakciós nemzeti romantika elleni támadásodban — ami ellen mindig harcoltam, harcolok és harcolni fogok magam is — elhallgattad negyvennyolc nemzeti szabadságharcos vonatkozásait. „eltüntetted“ belőle a tartozékát képező haladó nemzeti romantikát is. Nándor, te nem a történelmi tényekből, hanem a napi politika néhány részben helyénvaló, részben véleményed szerint helyes jelszavából indultál ki és az általad vélt szükségletek szerint beskatulyázod a multat. Nem fordított menetirányú és sablonos módszer ez? És úgy érzem, nem mentesül a hasonló eljárás minden elemétől az se, amit írásod vége felé Kossuth idealizálásával kapcsolatban mondasz.

Fölrovod az elvtársaknak, hogy ha 1848—49 értékeléséről, illetőleg a magyarok és szomszédaik akkori szerepéről van szó, még ők is „nyomban Marx és Engels ismert véleményét idézik“, meg hogy „merven tartjuk magunkat Engels véleményéhez“. Ezt is írod: „Engels nem ismerhette teljes egészében a magyar eseményeket, azonkívül a forradalmi harc lázas hangulata is magával ragadta.“ Írásod három utolsó előtti bekezdését olvasva, de főleg az utóbbi idézetet, arra a véleményedre következtetek, hogy Marx és Engels helytelenül értékelték ki a népek, illetőleg társadalmi osztályok szerepét 1848—49-ben. Sőt, ha idézett mondatodhoz hozzáolvaszuk a közvetlenül utána következőt is, ahogyan odairtad — „A délszlávok egyes vezetőinek magatartása tulajdonképpen véka alá rejtése az igazságnak“ — akkor arra jövünk rá, hogy szerinted Engels a délszlávok egyes vezetőinek magatartását értékelve véka alá rejtette az igazságot. (Mellesleg megjegyzem, hogy külön lehetne azzal foglalkozni, mennyire homályos, hiányos és hányféleképp magyarázható ez a mondatod — de nemcsak ez. Mégis nagyobb gondossággal kellene a sajtó számára írni, a szerkesztőségeknek meg alaposabban és lelkiismeretesebben közreműködni a külső munkatárs kéziratának kicsiszolásában.) Bennem megvolt a készség és szándék a behatóbb vizsgálódásra és rájöttem, hogy az igazságot véka alá rejtőknek azokat tartod, akik állandóan Jelacsicsot, vagy a karlócai érseket rángatják elő. De rájött-e erre az olvasók többsége? — Viszont szerintem ez a kutatva megtalált értékelésed se állja meg egészen a helyét. A délszlávoknak nemcsak egyes vezetői segítették a bécsi császárt az 1848—49-es forradalmak és külön a magyar forradalom leverésében, hanem az az uralkodó bürokrácia és azok a társadalmi rétegek is, amelyeket a fejedelem, a bán, az érsek képviselt és ezek akkoriban a délszláv forradalmi erők gyengeségén kívül még a magyar forradalom következtelensége és főleg — ahogy magad is állítod — a Kossuth-vezette köznemesség szerbekkel és horvátokkal szembeni sovinizmusa következtében annyira túlsúlyba jutottak, hogy e népek mozgalmának nagyobb részét a magyar forradalom ellen tudták fordítani.

Nem szépítgeted-e te a délszlávok szerepét, amikor csak egyes vezetőkről beszélsz és arról, hogy Engels tévedett? (Végeredményben Engels tévedhetett, de ha valaki ezt be akarja bizonyítani, annak nagyon sok adatot és érvet fel kell sorakoztatnia, és nem csak pusztán állítania.) Teszed pedig ezt azért, mert a magyarok és szerbek-horvátok közötti testvériség ügyét akarod vele szolgálni — amely ügy nem napi, hanem egész korszakra érvényes politikánk, de amely szerintem nem követeli meg soha egyik nép multjának a szépítgetését se; sőt: idealizálással vagy befeketítéssel csak ártani lehet ennek a sorsdöntő és fenséges ügynek.

Igazad van: senki ne idealizálja Kossuth személyét, rá kell mutatni hibáira, másrészt beszélünk kell a haladó megmozdulásokról a délszlávoknál is, főleg többet kell foglalkoznunk azokkal a mozzanatokkal, amelyekben magyar, szerb, horvát dolgozók, ha csak rövid időre is, de megtalálták az összefogás és együttes harc útját. De idézni tudnék itt igen sok olyan írást, vagy közéleti embereink és kultúrmunkásaink más megnyilatkozásait, amelyekben éppen azt tették, amit te is, én is követelünk. Ma már, szerintem, meg kell nevezni azt és konkrétan rámutatni tetteire, aki egyebet se tesz, csak a délszlávok hibáiról beszél, a magyar forradalom hibáit pedig elkendőzi — mert az valóban a reakció malmára hajtja a vizet, tehát bírálni, vagy kipellengérezni kell. De a

magyar történelem idealizálása elleni harcunkból még nem következik, hogy most a délszlávok multját idealizáljuk.

Jugoszlávia mai vezetői soha ezt nem tették. Gyilász elvtárs a „Legenda Nyegrosról“ 174. oldalán a következőket írja: „De tény ami tény: nálunk akkor nem voltak meg — nem is lehettek meg — az elég nagy belső erők arra, hogy lefogják az ellenforradalom kezét, még kevésbé arra, hogy az európaihoz hasonló forradalmi folyamatot fejlesszenek ki.“

Nagyon figyelmedbe ajánlom Borisz Ziherl „A délszláv népek 1848-ban“ című cikkét is, amelyet a „Kommunista Szemle“ májusi számában közöl, főleg annak befejező mondatát. Emlékeztetek Gyilász: „A nemzeti történelemről, mint nevelő tantárgyról“ című, egyes megállapításában túlhaladott ugyan, de alaptételeiben változatlanul érvényes tanulmányára a „Komuniszt“ 1949, januári számában. Ne idealizáljuk tehát a magyar nép történelmét, ne becsüljük jelentőségüknél nagyobbra fejlődést előbbrevívó eseményeit, lássuk meg bennük a hibákat, sőt, bűnöket is — de ne is szakítsuk, vagdaljuk le részeit, ne becsüljük le és ne homályosítsuk benne a haladó erők nagy történelmi tetteinek értékét. Ugyanígy lássuk meg a haladó, pozitív elemeket a szerbek-horvátok történetének ellenforradalmi szakaszaiban is, ne fessük a dolgokat sötétebbre, mint amilyenek voltak — de ne is szépítgessük ezeket se, ne kendőzzünk el semmit abból, ami megtörtént.

Semmivel se lesz kisebb az a dicsőség, népek előtti tekintély és megbecsülés, amelyet a szerb, horvát és többi nemzetiségű jugoszláviai dolgozók főleg a Népfelszabadító Háborúban és az azóta eltelt évek folyamán hősiess forradalmi harcukkal kivívtak, ha éppúgy megállapítjuk — de csakis a tények és bizonyítékok alapján — hogy 1848—49 eseményeiben az ellenforradalomnak sikerült saját szolgálatába állítania a szerbek, horvátok és a szlovének mozgalmának nagyobb erőit, mint ahogy nem kendőztük el a népeket, közöttük a jugoszláviai magyarokat elnyomó nagyszerb hegemonista uralom bűneit a régi Jugoszláviában. És Horthy magyar fasisztáinak, vagy Rákosi kominformos klikkjének sötét tettei se lesznek árnyalatnyival se tisztábbak, semmivel se kisebbednek bűneik, ha feltárjuk a negyvennyolcas magyar forradalom és szabadságharc haladó történelmi értékeit. Amilyen szempontokat és módszert alkalmazunk az egyik nép történelmének kezelésében és feldolgozásában, ugyanannak kell érvényesülnie akkor is, ha a másik népről van szó. Nem hiszem, hogy van olyan népe a világnak, amelyik történelmében csak forradalmi, haladó és dicső tettek voltak — az a nép már régen a kommunizmusban járna — mint ahogy olyan sincs, amely teljes egészében mindig csak a fejlődés kerékkötője volt, másokat elnyomott, fenyegetett, vagy a reakció csatlósa volt. Se ezt, se azt nem állíthatjuk tehát se a magyarokról, se a délszláv népekről. Mindebből persze nem következik, hogy minden nép történetében ugyanolyan arányban voltak forradalmi és ellenforradalmi, vagy stagnáló korszakok.

És még egyet: a mai nemzedékeket csak még nagyobb büszkeség, önbizalom, erő és lendület tölti el, ha arra gondolnak, hogy harcuk a szocializmusért tulajdonképpen annak a szabadságért és szebb életért vívott küzdelemnek a folytatása, amelyben haladó elődeik évszázadokon át veritéküket hullatták és életüket áldozták. Nem hiba, sőt pozitív tényező az, ha mai embeink oly nagybecsű értéknek tartják mindazt, ami népünk történetében progresszív, igazán nagy és hősiess volt. Ne vitasuk el ezt egy nép fiaitól se.

Erős meggyőződése az is, hogy ma már itt, Vajdaságban, illetőleg Jugoszláviában sokkal mélyebb gyökeret fogott a magyarok, szerbek, horvátok és többi nép testvéri összefogása, minthogy bármit is árthatna ennek, ha feltárjuk az olyan történelmi mozzanatok is, amelyekben — olykor egyikük, máskor másikuk, tudattalanul de objektíve az ellenforradalmat segítve — egymást gyilkolták. Nemcsak az együtt-haladás mozzanatainak idézése nevel összefogásra. Az egymás pusztításában elszenvedett óriási veszteségek szintén az összefogásra, együttműködésre, a mult átkának leküzdésére intenek. Ahogyan a tényeknek és jelentőségüknek megfelelően, minden nagyszerűségét kidomborítva, méltán dicsérik a jugoszláv népek rendkívül hősiességű fegyveres fölkelését és harcát a fasiszta megszállók és segítők ellen az 1941—1944-es időszakban és nem akadályoz bennünket az a körülmény, hogy ugyanakkor (főleg 1941—1943-ban) a vajdasági, főleg bácskai és baranyai magyarok nagy tömegei ismert körülmények folytán, de lényegében a megszállókat, az ellenforradalmat segítették (mikor is mi, kommunisták 1944 ősze előtt nem tudtunk többet elérni a magyarok között kisebb antifasiszta akciónál és a Petőfi-zászlóaljnál) — éppúgy emeljük ki és értékeljük a magyarok haladó történelmi tetteit 1848—49-ben és ne gátoljon ebben bennünket az a körülmény, hogy ugyanakkor az itt-élő délszlávok hasonlóképp ismert körülmények folytán, szabadságszerető szellemük ellenére is, túlnyomórészt Bécs szolgáinak befolyása alá estek és a haladó megmozdulások náluk háttérbe szorultak. Se a tízévvvel ezelőtti, se az egyévszázada lejátszódott eseményeket nem a népek egymás ellen uszítása céljából emlegetjük, a belőlük szerzett tapasztalat éppen az együttműködést parancsolja. Horthy és a többi razziazó bűnéért nem mondunk ítéletet a magyar dolgozó tömegek felett, Rajacsics, Jelacsics bűneiért nem ítélik el a délszláv tömegeket. A magyar dolgozóknak — és nem csak nekik — szükségük van arra a felismerésre, hogy a magyarok se voltak mindig csak a haladás fékezői, volt 1848—49 is és természetesen 1919 is, de méginkább volt itt a Vajdaságban 1944—45, és Petőfi-brigád, meg 1948 és van ez a mi nagyszerű mai valóságunk. Minthogy a szerb dolgozók is — és nemcsak ők — komoly értéket látnak 1804-ben, vagy Tucovics háborúellenes kiállításában Lenin oldalán, de 1914—18-ban is és az 1919-es vasutas-sztrájkban, de mindenekelőtti értéket 1941-ben és mindabban, ami azóta történt.

Lehetnek valamikor a szerbek, horvátok az ellenforradalom oldalán, a magyarok a forradalom zászlóvivői, máskor meg fordítva, de tény az, hogy a Népfelszabadító Háború befejező évében meg az azóta eltelt évek folyamán itt, Vajdaságban a magyarok, szerbek és többiek olyan progresszív találkozása és egysége valósult meg, hogy végül is ma időben is térben is együtt, mindannyian ugyanazon a forradalmi ügyön munkálkodva, eddigi történelmük minden nagyságát fölülmúló közös világtörténelmi jelentőségű alkotásukat építik, közös dicsőségüket növelik tovább és fokozatosan odajutnak, hogy mindegyik nép multbani progresszív tetteiben szintén a valamennyiük közös értékeit látják. Töb-bek között éppen ez az, amiben történelmünk Tito-irányította szakasza korszakalkotót teremtett. És az is biztos, hogy eljön még az az idő — előre nem tudni, viharok nyomán-e — amikor ilyen közösség jön létre nemcsak hazánk népei, hanem a magyarországi magyarok és a többi szomszéd nép között is.

Hosszúra nyult e levél — három napon át írtam — de barátomnak és érdemes dolgokról írtam, nem sajnálom hát a reáfordított munkát. Noha beleadtam minden tudásomat — amiről most érzem igazán, mennyire hiányos — és jószándékomat, mégis meglehet, hogy én is tévedtem. Hálás leszek neked — és mindenkinek — ha rámutatsz tévedéseimre. Nagy anyag ez, eddig kevésbé feldolgozott és úgylátszik, történéseinknek még sok mondanivalója lesz róla. Sokkal többet és főleg alaposabban kell vele foglalkoznunk nekünk is itt a Vajdaságban, ha meg akarjuk találni a helyes igazodást. Különösen az kell, hogy ne unos-untalan szerbek, magyarok, horvátok, románok stb. szerepéről beszéljünk, hanem hatoljunk a dolgok mélyére és kutassuk föl, hogyan igazodott és ténykedett a magyar köznemesség, polgárság, parasztság, stb., hogyan a szerb polgárság, parasztság és más elemek, hogyan a többi népek különböző osztályai és rétegei, hogyan a különböző pártok, szervezetek és csoportok, hogyan a forradalom kezdetén, különböző szakaszaiban és végén; hogyan a különböző államokban, országrészekben, vidékeken, stb. Csak így szabadulhatunk meg a tömérdek sablónyszerűségtől, ami a kérdések eddigi feldolgozásába belevegyült.

Meglehet, hogy olyan neked tulajdonított vélemény ellen is érvelek itt, amit te nem állítottál, másrészt bizonygatok dolgokat, amelyek neked is régi meggyőződéseid. Bocsásd meg esetleges ilyen hibáimat, mutass rá a mondatokra, amelyekben tévedtem és én vagy törölöm e mondatokat, vagy mások címére utalom. — Azért is elnézésedet kérem, amiért nyugalmadban zavarlak, de magad is biztattál, hogy írjam meg véleményemet.

A viszontlátásig baráti öleléssel köszöntelek!

Újvidék, 1953. május 4.

Olajos Mihály